

Советна А. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Черкаського державного технологічного університету

Лісун О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Черкаського державного технологічного університету

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ Д. БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ»

Анотація. У статті аналізуються стилістичні засоби, притаманні художньому стилю Д. Брауна, зокрема терміни, аббревіатури, антропоніми, топоніми, реалії, звукозображувальна лексика й іншомовні вкраплення та особливості перекладу, а також застосовуючи порівняльний аналіз, досліджуються сучасні переклади українською та російською мовами твору «Код да Вінчі». Особлива увага приділяється розлогим термінологічним лінгвістичним поясненням словотвірного та етимологічного характеру. Вивчаються синтаксичні, стилістичні прийоми, що створюють специфічну організацію речення, завдяки якій можливим є передання конотативних і прагматичних характеристик описаних подій, поведінки героїв та їх стану.

Ключові слова: переклад, перекладознавство, порівняльний аналіз, компаративістика.

Постановка проблеми. Мова віддзеркалює як матеріальні сторони життя народу – географічне положення, клімат, побут, так і духовні сторони носіїв мови – мораль, систему цінностей, менталітет, національний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як В. фон Гумбольдт, І. Кант, Г. Гегель, Л. Вейсбергер, Е.А. Потебня, А. Вежбіцька присвятили низку робіт дослідженню мовних явищ.

Стан сучасного українського порівняльного літературознавства, зокрема спрямованість України на культурну ідентифікацію зі світом, висуває низку нових актуальних завдань у сфері літературно-культурної взаємодії, які передбачають не лише опис якісно нових культурно-художніх феноменів, але й з'ясування залежності від певного базису, яким є культура.

Мета статті полягає у проведенні компаративного аналізу перекладів роману Дена Брауна «Код да Вінчі» та виявленні лінгвістичних засобів. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

1) визначити стилістичні засоби англійської детективної прози та особливості перекладу (на матеріалі творчості Д. Брауна);

2) порівняти сучасні переклади роману Д. Брауна «Код да Вінчі» українською та російською мовами.

Предметом дослідження є лінгвістичні засоби у творі та його перекладах. **Об'єктом** – терміни, аббревіатури, антропоніми, топоніми, реалії, звукозображувальна лексика й іншомовні вкраплення. Загалом, було досліджено 44 дескрипти та проаналізовано 24 приклади перекладу англійської детективної прози, які були взяті з перекладів А. Кам'янець та Н. Рейн.

Головний метод дослідження – порівняльний аналіз.

Матеріал дослідження – роман американського письменника Д. Брауна «Код да Вінчі» та два примірники, перекладені А. Кам'янець українською та Н. Рейн російською.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані для вивчення порівняльного літературознавства в цілому. Матеріали нашого дослідження можуть також бути корисними під час написання рефератів, тез, статей, курсових, дипломних і магістерських робіт зі схожої тематики. Застосування результатів нашої роботи може дати поштовх для подальшого дослідження компаративізму в художній літературі.

Наукова новизна роботи. Порівняльне літературознавство як наукова дисципліна і сфера літературознавчої практики в Україні стала окремою галуззю наукових досліджень. Українська компаративістика потребує активного освоєння західної теоретичної думки. Проте без вироблення власних методологічних позицій і проведення на цій основі порівняльних досліджень українська компаративістика не може розраховувати на успіх та визнання у світі.

Порівняльні дослідження, об'єднані під іменем порівняльного літературознавства чи компаративістики (як історично, так і методологічно) – явища різноманітні і неоднозначні, а тому й говорити про них варто не як про єдиний комплекс наукових досліджень, а як про парадигму теоретичних підходів і практик.

Ця робота містить результати дослідження, виконаного на актуальну для українського літературознавства тему. Наукова новизна результатів полягає у виокремленні та аналізі відмінностей перекладів твору Д. Брауна «Код да Вінчі». Уперше проведено детальне порівняння лексичних та стилістичних засобів у романі в оригіналі англійською мовою та перекладами російською та українською мовами одночасно та з наведеним аналізом варіантів перекладу.

Під час дослідження вивчено поняття компаративістики та процес її становлення в Україні. Над розвитком компаративного аналізу працювали такі видатні постаті, як М. Драгоманов, М. Дашкевич, О. Білецький та інші. Вивчаючи та досліджуючи аналогії на рівні творів, сюжету, жанрової структури та стильових потоків у різних національних літературах, вони сформували наукове надбання, яке досі є платформою для досліджень у напрямі порівняльного літературознавства.

Також під час дослідження виокремлено три основні перекладознавчі проблеми. Виходячи з пріоритетів компаративі-

тичних досліджень, першою постає проблема ролі перекладу в міжлітературному спілкуванні. Досить тривалий час літературні взаємини розглядалися із точки зору впливу, який здійснювали «розвинуті» літератури та літератури «нижнього рівня розвитку».

Другою проблемою є потреба внесення поправок на національно-історичну систему понять та цінностей, тобто враховувати, що не тільки представник іншого народу, але й іншої історичної епохи сприймає і розуміє світ по-іншому.

Третя проблема пов'язана з процесом сприймання текстів читачами. Сприймання відбувається, як правило, через посередництво третьої особи – перекладача. Завданням перекладача є не просто адаптуватися до національної логіки, але й зуміти зберегти її засобами іншої мови у системі відмінних етнокультурних цінностей.

Вклад основного матеріалу. Одним з аспектів зв'язків і взаємодій літератур є наступність у розвитку. О. Бушмін, досліджуючи цей аспект, звертає увагу на існування «вічних» загальнолюдських проблем і доходить висновку, що далеке минуле може стати навіть актуальнішим за сучасне. «Вічні» проблеми, які порушувались у творах зарубіжних і українських письменників минулого, дотепер не втратили актуальності й гостроти. Погляд на минуле із сучасних позицій дозволяє відкрити нові обрії в дослідженні цих творів.

У процесі вивчення історико-літературної наступності важливо знайти не окремі елементи схожості, а те, що характеризує спільність творчих задумів, єдність або близькість ідейно-естетичних принципів. Коли ми маємо справу з творчістю справжніх майстрів, кожний прояв спадковості – це новаторський акт, художнє відкриття.

У процесі вивчення історії всесвітньої літератури порівняльний метод виконує декілька функцій. Він синтезує попереднє конкретно-історичне вивчення окремих національних літератур, узагальнює його результати, виявляє деякі загальні закономірності розвитку літератур, що зіставляються, відмінності між ними.

Водночас порівняльний аспект є вихідним для подальшого вивчення національної специфіки літератур, що порівнюються. Він стимулює увагу до тих явищ і процесів, які під час ізольованого вивчення однієї національної літератури могли б здаватися другорядними. Лише у процесі багаторазового спостереження вони виявляють своє значення. Зіставлення з іншим національним матеріалом допомагає знайти новий підхід до вивчення деяких важливих явищ або процесів у національних літературах.

Дослідивши проблематику перекладу детективних творів, визначено, що перед тим, як починати перекладати детективний твір, потрібно проаналізувати його особливості, зокрема структуру художнього тексту на лексичному, семантичному та стилістичному рівнях. Перекладачам детективів, як і письменникам, необхідний багатобічний життєвий досвід, знання проблем художнього перекладу, зокрема співвідношення контексту автора й контексту перекладача, проблеми точності й вірності, збереження національного забарвлення, проблеми передання історичного колориту твору, дотримання індивідуальної своєрідності оригіналу, передання часової дистанції, рис літературного напрямку тощо.

Художньому стилю Д. Брауна найбільше притаманні такі лексичні стилістичні засоби, як терміни, аббревіатури,

антропоніми, топоніми, реалії, звукообразувальна лексика й іншомовні вкраплення, перекладу яких необхідно приділяти особливу увагу.

Певні труднощі представляє переклад розлогих термінологічних лінгвістичних пояснень словотвірного та етимологічного характеру, коли до них вміщені латинські слова. Щоб не порушити семантику всього фрагмента, перекладачі зберігають і латинське, і англійське слово.

Скорочення, що трапляються в досліджуваних романах Дена Брауна, є ініціальними скороченнями. За ступенем поширеності їх можна розділити на аббревіатури: а) що мають міжнародне вживання; б) імовірно відомі багатьом читачам; в) які знайомі тільки фахівцям. Аббревіатури з групи «А» транслітеруються або транскрибуються перекладачами. Скорочення з другої групи передаються аббревіатурою тоді, коли в тексті роману автор дає повну назву. В усіх інших випадках перекладачі користуються трансформаціями, розкриваючи сенс аббревіатур.

Звуконаслідувальні одиниці роману «Код да Вінчі» утворюють дві групи: 1) слова, що імітують звуки, джерелом яких є людина; 2) слова, що позначають звук, джерелом яких є предмети, виготовлені з металу або дерева. До другої групи належать слова, які позначають різні рухи, що супроводжуються певними звуками. Основними способами їх перекладу є такі: 1) перекладач обирає еквівалент, який повністю відповідає англійському слову за основними психоакустичними параметрами; 2) еквівалент може частково збігатися з означуваними психоакустичними характеристиками; 3) еквівалент може належати до іншої лексико-тематичної групи.

Групу антропонімів становлять власні імена персонажів і видатних людей, які в тексті перекладів або транслітеруються, або транскрибуються. Під час перекладу топонімів, назв споруд та організацій перекладачі використовують транскрибування, іншомовне вкраплення й дослівний переклад. Вітчизняний перекладач А. Кам'янець доволі повно назви функціональних місць і споруд посиленнями-поясненнями, що не є характерними для стилю російської перекладачки Н. Рейн.

Перекладачі досліджуваного роману забезпечують переклади реалій виносками-поясненнями, а деколи навіть подають у виносці розгорнуту інформацію енциклопедійного характеру, що дозволяє читачеві краще зрозуміти описані події. Під час перекладу реалій також використовується описовий спосіб.

Іншомовні вкраплення здебільшого всі перекладачі зберігають і додають виноску-переклад або пояснення. Іншомовні вкраплення – етикетні форми звертання – зберігаються перекладачами без пояснень. Іншомовні вкраплення перекладаються тоді, коли є назвами посад або військових звань або коли їх збереження не дозволить читачеві зрозуміти сенс вислову, а пояснення може виявитися розлогим.

Ден Браун використовує різні синтаксичні, стилістичні прийоми, що створюють специфічну організацію речення, завдяки якій можливим є передавання конотативних і прагматичних характеристик описаних подій, поведінки героїв і їх стану. Так, неповне речення (як структурний тип) характерний для усного мовлення, виступає засобом створення атмосфери природного спілкування, переконання читача в життєвості описаних подій, а також засобом створення портрета героя і його стану. Перекладачі або зберігають неповні речення, або замінюють їх повними, звертаючись до лексичної трансформації. Непов-

ні речення в цій функції в оригіналі виділені курсивом, чого дотримуються й перекладачі.

Особливо важливою є релігійна тематика. Наведено показовий уривок із роману і його перекладів:

As the prophesied Messiah, Jesus toppled kings, inspired millions, and founded new philosophies. As a descendant of the lines of King Solomon and King David, Jesus possessed a rightful claim to the throne of the King of the Jews. Understandably, His life was recorded by thousands of followers across the land [1, с. 488].

Як Месія, чиє пришествя було передбачене, Ісус скидав царів, надихав мільйони і заклав нову ідеологію. Нашадок царя Соломона і царя Давида, Він мав усі підстави претендувати на трон царя юдеїв. Зрозуміло, що тисячі послідовників у цілому світі записали історію Його життя [2, с. 481].

Как и было предсказано Мессией, Иисус свергал царей, вдохновлял миллионы людей, явился родоначальником новых философий. Потомок царя Соломона и царя Давида, Иисус имел полное право претендовать на трон властителя евреев. Его жизнь была описана тысячами последователей по всему миру, что и понятно [3, с. 473].

Тут виділені ті відрізки тексту, які або неправильно витлумачені, або неправильно названі в одному чи обох перекладах. Так, у варіанті Н. Рейн епітет Ісуса Христа – *the prophesied Messiah* (Месія, чиє пришествя було передбачене) трансформувався в згадку про якогось іншого месію-провісника. Проте кваліфікований перекладач має знати, що жодного іншого месії, крім Ісуса, в християнстві бути не може, що підтверджує А. Кам'янець.

У російському перекладі ще один стійкий епітет Христа – *King of the Jews* – перетворений на властителя євреїв, що мало схоже на біблійну формулу Царь Иудейский (український варіант «цар юдеїв» є абсолютно еквівалентним), необхідну в цьому разі. Варто зазначити, що обидва перекладачі припустилися однієї спільної помилки в кінці цього абзацу: Іудея, контекстуально позначена в оригіналі як *the land* (країна), розширилася в перекладах до масштабів усього світу (ймовірно, витлумачена як «суша»).

Що стосується порушення усталених формул, треба навести таку фразу: *... the hidden letter M ... is emblazoned on the altar of Our Lady of Paris in London...* [1, с. 507] – Найочевидніша літера «М» ... красується на вівтарі Паризької богоматері в Лондоні [2, с. 499]. – *Замаскированная буква «М» ... украшает алтарь Матери нашей Богородицы в Лондоне* [3, с. 496].

Англійському звороту «*Our Lady of* + назва міста» відповідає в російській традиції поєднання «*Богоматерь (Божья матерь) + прикметник від назви міста*» (в українській – Богоматір (Божа матір), тому переклад А. Кам'янець можна вважати адекватним). Цей вираз позначає образ Богоматері (ікону або фреску). На честь такого образу і названа церква, про яку йдеться в романі; її більш точна назва – *Notre Dame de France Church*. У перекладі Н. Рейн не лише вжито нестандартне формулювання, але й зник прикметник «Парижская».

Немає в російському перекладі «Коду да Вінчі» словникової відповідності слову *revelation*: воно передано як «открытие» або як «разоблачение», замість правильного «откровение» (в українському перекладі вжито еквівалентний термін «одкровення»).

Ще в одному прикладі можна помітити, що назва одного з таїнств – *communion* – хибно відтворена російською мовою як заклик до об'єднання всіх християн:

Jesus passed a single chalice of wine, just as modern Christians do at communion [1, с. 517]. – Ісус передав по колу єдину чашу з вином, так тепер роблять усі християни на причасті [2, с. 509]. – *Христос передавал из рук в руки один-единственный сосуд с вином, как бы подчеркивая тем самым, что все христиане должны объединиться* [3, с. 501].

Аналізуючи переклади Н. Рейн, можна зустріти місця, де терміни з історії релігії просто вилучено, наприклад:

Constantine needed to strengthen the new Christian tradition, and held a famous ecumenical gathering known as the Council of Nicaea. Sophie had heard of it only insofar as its being the birthplace of the Nicene Creed. «At this gathering» Teabing said, «many aspects of Christianity were debated and voted upon...» [1, с. 524].

Під час цього злиття релігій Костянтинові треба було зміцнити нову християнську традицію, і він скликав знамените всесвітнє зібрання, відоме як Нікейський собор. Софі чула про Нікейський собор лише як про місце народження Нікейського символу віри... [2, с. 517]

Константину нужно было укрепить новую христианскую традицию, и он созвал знаменитый Вселенский собор. На этом собрании обсуждались, принимались и отвергались многие аспекты христианства... [3, с. 512]

Таким чином, підкресленому відрізку оригіналу в російському перекладі не відповідає нічого. Найголовнішим є те, що відсутні важливі терміни, які мають у російській мові стійкі еквіваленти: *the Council of Nicaea* (Нікейський собор) і *the Nicene Creed* (Нікейський символ віри).

Визначено, що перекладачі роману Дена Брауна здебільшого зберігають авторські прийоми й задум під час перекладу мовностилістичних засобів. Тим не менш, у разі опущення й трансформацій є можливим порушення емоційного тла описаних подій і зміщення його емпатичних центрів.

Установлено, що роман Дена Брауна «Код да Вінчі» насичений, з одного боку, неординарною пізнавальною інформацією, а з іншого – словесними й образними головоломками. Саме тому необхідно не спотворити інформацію й не зіпсувати ребуси.

Висновки. Загалом, проаналізовано фрагменти текстів, які засвідчують, що переклад А. Кам'янець здійснено на значно вищому рівні, ніж переклад Н. Рейн, оскільки український перекладач продемонструвала професійну обізнаність із явищами і поняттями, про які йдеться в романі, і саме тому рідше припускалася помилок та вилучень, складних для перекладача елементів твору. Розглянуті недоліки російського перекладу часом ґрунтовно спотворюють зміст детективу й заважають читачеві адекватно сприймати певні частини роману, тому, вочевидь, цей переклад потребує доопрацювання.

Література:

1. Brown D. The Da Vinci Code. NY: Random House Inc., 2004. 554 p.
2. Ден Код да Вінчі: Пер. англ. Анжели Кам'янець. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. 480 с.
3. Браун Д. Код да Вінчі. Роман. Пер з англ. Н.В. Рейн. Москва: Издавничество АСТ, 2006. 542 с.
4. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. Москва: УРАО, 2000. 208 с.
5. Назарев В.И. сказал По: «Да будет детектив» (О новом взгляде на жанр). Львів: Відродження. 1993. Випуск 8. С. 33–39.
6. Татаринов В. Теория терминоведения. Москва: Московский лицей, 1996. Т. 1. 311 с.

Советная А. В., Лисун О. В. К проблеме перевода романа Д. Брауна «Код да Винчи»

Аннотация. Статья посвящена анализу стилистических приёмов, присущих художественному стилю Д. Брауна, в частности терминов, антропонимов, топонимов, реалий. Используется сравнительный анализ при исследовании современных переводов на украинский и русский языки произведения «Код да Винчи». Особенное внимание уделено обширным терминологическим лингвистическим объяснениям словообразовательного и этимологического характера. Исследуются синтаксические, стилистические способы, который создают своеобразное построение предложения, благодаря которому возможной становится передача коннотативных

и прагматических характеристик, описываемых событий, поведения героев и их состояния.

Ключевые слова: перевод, переводоведение, сравнительный анализ, компаративистика.

Sovyetna A., Lisun O. Studying the problems of translating of D. Brown's novel "The Da Vinci Code"

Summary The article is focused on stylistic peculiarities of detective story "The Da Vinci Code" by D. Brown and analyses of translations done by Ukrainian and Russian translators. Brown's literary style is known for great number of anthroponyms, abbreviations, toponyms which are analysed.

Key words: translation, comparative studies, method of comparison.